

centrálva, hogy ez miképpen befolyásolja az oktatást és a kutatást.

A franciaországi helyzetet J.J. Paul és F. Bailly mutatja be. Itt nagyon kevés támogatást kap a felsőoktatás, aminek következtében a fő probléma, hogy igen nehéz szakképzett munkaerőt találni. Franciaországban is legfőbb ideje új erőforrásokat keresni az állami támogatás kiegészítéséhez. Az egyetemek – új támogatóikhoz és azok új igényeihez alkalmazkodva – speciális oktató-programokat dolgoztak ki, amelyek találkoznak a finanszírozók elképzeléseivel. Ilyen módon Franciaországban a felsőoktatás az üzleti élet részévé is válik.

Mi a helyzet Közép-Kelet-Európában? Erről, a magyar helyzetet elemezve és összehasonlítva a régió többi országával, magyar kutatók számolnak be *Kozma Tamás* és *Setényi János* személyében. A térség országaiiban bekövetkezett gazdasági és társadalmi fordulat értelemszerűen megkívánja a finanszírozási rendszer megváltoztatását. Az oktatási rendszernek el kell feleltetnie az 50-es évektől kialakult alávétet és elnyomott voltát, a kritikus helyzetbe került oktatási intézményeknek meg kell újulniuk, elsőrendűen meg kell keresniük az új anyagi forrásokat. Csehország – viszonylagos gazdasági stabilitása miatt – már megtehetette az alapvető változtatásokat. Lengyelország az egyetemek továbbéléséhez szükséges professzionális összehangoltság irányelvét tette magáévá csakúgy, mint Magyarország, ahol a kedvezőbbben alakuló piaci viszonyok ugyancsak növekvő lehetőségeket nyújtanak a felsőoktatási intézmények változatos módon történő támogatására (pl. hallgatói-alap, ösztöndíj-alap, kutatási- és fejlesztési alap létrehozása). Az oktatási privatizációnak Magyarországon figyelemreméltó előzményei is vannak (az ún. dolláros képzés, magánegyetem). Még nem dönthető el, hogy az eddigi fejlemények hová vezetnek, de ha ilyen irányban haladnak a változások, akkor egyre inkább dominánssá válik a piacorientált szemlélet.

A felsőoktatási intézmények Finnországban (*O. Kivinen* és *R. Rinne* tanulmánya) is kinyitották kapuikat a piacgazdaság felé. A finnek ma arról vitáznak, hogy hogyan viszonyul egymáshoz a felsőoktatásba befektetett anyagi támogatás és az oktatásban megjelenő eredmény.

A. A. *Stager* kanadai beszámolója azt példázza, hogy a gondok az európai országokhoz hasonlóan az anyagi erőforrások hiánya a legfőbb probléma. A föderációs kormány anyagi támogatásának lecsökkentését a tartományi igazgatás hozzájárulása és egyéb adományok ugyan ellensúlyozták.

A felsőoktatás finanszírozásának nemzetközi tendenciáit vizsgálva *M. Woodhall* megállapítja, hogy az elmúlt tíz év során jelentős változások következtek be a téren, mind az OECD országokban, mind pedig a fejlődő országokban egyre inkább a magánsetektor szférájába tolódik az anyagi támogatás vállalása. A megkezdődött pluralizálódás tehát azonos irányba tart a világ valamennyi térségében.

Az UNESCO CEPES (A felsőoktatás európai központja) jó szolgálatot tett e tematikus szám közreadásával. Az elemzéseket statisztikák, ábrák, táblázatok egészítik ki, a tanulmányokat a téma gazdag bibliográfiája követi.

(*Higher Education in Europe*, 1, 1992.)

Gellért Emese

A magánfelsőoktatás finanszírozása Japánban

A japán és a francia közoktatásban érettségizettek arányának sokkoló összehasonlítása után (Japánban adott korosztálynak több, mint 92%-a szerez a középfokú tanulmányok sikeres befejezését igazoló bizonyítványt, míg Franciaországban ez az arány 1988-ban lépte át a 30%-ot) e jogosítványok társadalmi megtéltésének különbségeit jellemzi a szerző. Azaz: amíg e nyugat-európai országban az érettségi bizonyítvány automatikusan jogosít felsőfokú tanulmányok megkezdésére, s egyúttal – jelképesen – a középosztályba való bekerülést is mintegy kifejezi, addig a távol-keleti szigetországban az érettségi mindössze valamiféle "garantált iskolaközi tudásmínimum" [savoir minimum interscolaire garanti] meglétének igazolása; a felsőoktatásba kerüléshez azonban felvételi versenyvizsgákat kell a jelentkezőknek tenniük, legyen szó kettő vagy négy évfolyamos egyetemi képzésről, vagy felsőfokú szakképzési intézményről. Ennek értelmében az a japán fiatal, aki a lehető legnagyobb esélyt akarja megszerezni az egyetemre kerüléshez, ádagosan öt versenyvizsgát tesz le. Ennek értelme és magyarázata a képzésnek a munkaerőpiacra való szoros kapcsolatában keresendő oly módon, hogy minél nevesebb intézményben folytat (és fejezi be sikeresen) tanulmányait a japán fiatal, annál nagyobbak az esélyei a minőségi – akár a munkát/munkahelyet is garantáló – elhelyezkedésre.

Jelenleg Japánban a középiskolát végzettek 52%-a folytat felsőfokú tanulmányokat (ez évente 1 millió elsőévet jelent), s ezek 76%-a a magánfelsőoktatásban tanul.

A magánegyetemek költségvetésének átlagosan 12,2%-át fedezi az állami szubvenció. A hiányzó részt maguknak az intézményeknek kell megszerezniük/kigazdálkodniuk. Ennek forrásai: beiratkozási díj (12.250 frank, csak egyszer, az első évfolyamon fizetendő); tanfolyami díj (26.000 frank); vizsgadíj; hozzájárulás az intézmény rezsiköltségeihez (10.000 frank). További igen jelentős bevételi forrást jelentenek a szülői adományok, melynek magyarázata a hagyományokban, a japán társadalom szövetének sajátosan "familiáris" természetében rejlik. Gyakori, hogy a nagyszülőtől az unokáig ugyanazt az egyetemet látogatják az egymást követő nemzedékek tagjai. Ilyen módon az egyetem támogatása hosszú távon megtérül beruházásnak minősül. S rövid távon is megtérül, mert a felvételi versenyvizsgán elért eredmények alapján kialakuló rangsorban azok, akik "várólistára" kerülnek (a privát szférában is felvételi keretszámoknál dolgoznak) pozíciójukat javíthatják szüleik adományának függvényében.

Ezek mellett a magánegyetemek jogosultak tőzsdéi részvények vásárlására, tőzsdézésre, illetőleg arra, hogy a szolgáltató szférában (vendéglátás, szabadidő és sport, sajtó, egészségügy) vállalkozói tevékenységet folytassanak. Egy terület tiltott törvényileg: azoknak az iparágaknak a gyakorlása, amelyek főként az éjszakában zajlanak. A japán magánfelsőoktatásban a diák ügyfél, kliens is, akitől – törvényesen szabályozott keretek között – az egyetem akár kölcsönt is felvehet, ami értelemszerűen visszafizetendő, amikor a hallgató elhagyja az intézményt.

A szerző záró következtetése: jóllehet a japán magánfelsőoktatás irányítóinak filozófiája erősen különbözik a kontinentális (jelesül: a francia) gyakorlattól, ám ez a merkantil szellem – úgy tűnik föl – nem megy az oktatás minőségének rovására.

(Sabouret, Jean-François: Le financement de l'enseignement supérieur privé. *Revue française de finances publiques*, 27, 1989. pp. 28–32.)

Szabó László Tamás

KOMPARATISZTIKA

Az oktatás mai problémái: összehasonlító perspektívából

A három neves amerikai komparatista által szerkesztett kötet egyszerre két célt szolgál: miközben átfogó képet próbál adni azokról a legjelentősebb trendekről, amelyek a világ oktatásügyét a ki-

lencvenes évek elején jellemzik, be akarja mutatni a tudományterület, az összehasonlító pedagógia vagy – talán pontosabb így – oktatási komparatiztika mai állapotát is. Egyidőben kíván szólni két oldalhoz: egyrészt a szélesebb akadémiai területen kívül lévőkhöz, akiket érthetően sokkal inkább a vizsgált dolog, mintsem a vizsgálódás mikéntje érdekel, másrészt a tudományterület képviselőihez, akik elé egyfajta átfogó "state of the art" elemzést próbál tárni.

Az átfogóságra törekvő e kötet legfontosabb jellemzője: valóban mindenről olvashatunk benne, ami napjainkban a világ oktatási rendszereiben zajlik, s ami oktatásügyi vezetőket, szakértőket, kutatókat és reformereket vagy bürokrátákat ma érdekelhet, s ugyanígy megjelenik benne az oktatási komparatiztika valamennyi ma divatos témája, nagyobb hatású kutatási iránya.

A komparatiztika kétségtelenül a neveléstudomány leglátványosabb fejlődést megélt ága. Noha mint kutatási terület korántsem a második világháborút követően alakult ki, amint azt a kötet szerkesztői közösen jegyzett bevezetőjükben állítják, az tény, hogy a háború óta eltelt időszakban folyamatosan nőtt a jelentősége. A nemzetközi minták vonzása, a nemzetközi szervezetek oktatásügyi befolyása, s mindezekkel együtt a más országokról, más rendszerekről való tudás iránti igény állandóan növekedett: az ötvenes-hatvanas évek optimista reformhullámjának idején éppúgy, mint a szkepszist hozó és válságkezelés felé forduló hetvenes évek óta. A komparatiztika közös nyelvet adott a legkülönbözőbb területeken dolgozó neveléstudományi kutatóknak és ernyőként borult egy sor divergáló megközelítés felé. Egyúttal ez lett a tudományterület legnagyobb politikai hatást kifejtő kutatási ága. Mindez annak ellenére, hogy – amint a szerkesztők joggal megjegyzik – e kutatási ág identitása meglehetősen kétséges: nem épül jól elkülöníthető sajátos módszertanra, nincs önálló integratív teóriája, nem képvisel koherens paradigmát. A kohéziót egyszerűen az a hit adja, hogy az oktatási rendszerek megismerhetők és megváltoztathatók.

A kötet első fejezete, amely magának a kutatási ágának a vitáit és trendjeit hivatott bemutatni, mindössze egy tanulmányt tartalmaz, melyet – az azóta elhunyt – G. P. Kelly írt. Az európai olvasónak némi hiányérzete támadt ezt a tanulmányt elolvasva, ami jórészt abból fakad, hogy az európai és az amerikai komparatiztika az elmúlt évtizedekben nem egészen ugyanazokon a síneken futott. Noha a kötet szerkesztői igyekeztek szer-